

РОЗУМІННЯ ПСИХОЛОГІЇ ЕТИКИ ЮЛІАНОМ ОХОРОВИЧЕМ**Венцик О. В. РОЗУМІННЯ ПСИХОЛОГІЇ ЕТИКИ ЮЛІАНОМ ОХОРОВИЧЕМ.**

Стаття присвячена аналізу поглядів на етику Юліана Охоровича – українсько-польського науковця, провідного представника філософської і суспільної думки епохи польського позитивізму, доктора філософії, доцента психології і філософії природи, діяльність якого припадає на другу половину 19 -го – початок 20 століття. Науковець є автором проекту про наукову етику, яка складається з трьох частин: описової та нормативної етики, які разом утворюють етологію (частину етики, в якій відображений взаємозв'язок цих розділів етики, які займаються теоретичним питанням про те, які загальні норми потрібно прийняти, а які відкинути), а також етопластії, функцією якої є застосування теоретично встановлених норм до практики. При розробці нової етики Ю. Охорович намагається надати їй особливого значення. Вона безпосередньо і ефективно впливає на суспільне життя, тому автор займається детальним визначенням предмету зацікавлень окремих розділів наукової етики, які відображають у своїй структурі багатство моральних правил, принципів, котрі, в свою чергу, здатні регулювати суспільну поведінку. Перед цією галуззю стоять важливі теоретичні та практичні завдання. Вона повинна приносити знання про моральні явища, формувати норми поведінки, а також навчити застосовувати їх в реальному житті. Ю. Охорович опору для етичних програм вбачає в психологічних знаннях про людину, які дозволять наблизити етику до практики та мати реальний вплив на моральні установки суспільства. Програма наукової етики Ю. Охоровича викладена в роботі «Метод в етиці».

Ключові слова: Юліан Охорович, психологія, етика, мораль, описова етика, нормативна етика, етологія, етопластія.

Венцик О. В. ПОНИМАНИЕ ПСИХОЛОГИИ ЭТИКИ ЮЛИАНОМ ОХОРОВИЧЕМ.

Статья посвящена анализу взглядов на этику Юлиана Охоровича – украинско-польского ученого, ведущего представителя философского и общественного мнения эпохи польского позитивизма, доктора философии, доцента психологии и философии природы, деятельность которого приходится на вторую половину 19 в. и начало 20 в. Ученый является автором проекта о научной этике, которая состоит из трех частей: описательной и нормативной этики, которые вместе образуют этологию (теоретическую часть этики, в которой отображена взаимосвязь этих разделов этики, которые занимаются теоретическим вопросом о том, какие общие нормы нужно принять, а которые отбросить), а также этопластии, функцией которой является применение теоретически установленных норм к практике. При разработке новой этики Ю. Охорович пытается предоставить ей особенное значения. Она непосредственно и эффективно влияет на общественную жизнь, поэтому автор занимается детальным определением предмета заинтересованности отдельных разделов научной этики, которые отображают в своей структуре богатство моральных правил, принципов, которые, в свою очередь, способны регулировать общественное поведение. Перед этой отраслью стоят важные теоретические и практические задания. Она должна приносить знание о моральных явлениях, формировать нормы поведения, а также научить применять их в реальной жизни. Ю. Охорович опору для этических программ видит в психологических знаниях о человеке, которые позволят приблизить этику к практике и иметь реальное влияние на моральные установки общества. Программа научной этики Ю. Охоровича изложена в работе "Метод в этике".

Ключевые слова: Ю. Охорович, психология, этика, мораль, описательная этика, нормативная этика, этология, этопластия.

Вступ. Серед різноманітних наукових інтересів Юліана Охоровича, етична творчість займає відносно скромне, проте важливе місце. Психологія є тою дисципліною, з якою науковець пов'язує найбільші сподівання, і саме їй присвячує особливу увагу. Дослідження Ю. Охоровича в сфері психології, а особливо етики, викликають науковий інтерес. Знаходимо в них багато цікавих спроб, рішень, оригінальних концепцій, сміливих постулатів, з яких, принаймні, частина зберігає актуальність для сучасного дослідника. Програма наукової етики Ю. Охоровича викладена в роботі «Метод в етиці», в якій розкриваються питання про моральні принципи, спроби обґрунтувати її науково, а також реалізується спроба виділити структурні компоненти етики.

Вихідні передумови. Дослідження наукової творчості Ю. Охоровича, зокрема згадка про його дослідження наукової етики, знайшло відображення у працях таких польських дослідників як Р. Вайдович, Х. Токарова, В. Бобровська-Новак, Л. Гавор, Я. Краєвський та інших. Спроба проаналізувати працю Ю. Охоровича про наукову етику «Метод в етиці» реалізована у роботах знову таки польських науковців Я. Краєвського, В. Тибурського, Л. Гавора та інших. Серед українських досліджень подібні праці відсутні.

З огляду на це, метою статті є дослідження розуміння Ю. Охоровичем наукової етики та її структури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Простір наукових зацікавлень Ю. Охоровича був дуже широкий. У своїх теоретичних і практичних дослідженнях займався перш за все філософією (особливо філософією природи) і психологією (яку надзвичайно поважав), а також етикою, фізикою, педагогікою (у т.ч. своєрідною національною педагогікою) та іншими.

Питаннями етики Юліан Охорович зайнявся дуже рано. У багатьох опублікованих статтях в рамках дослідження психології ще з 70-х рр. 19 ст. піднімав питання етики, вирішуючи, зокрема, дилему моралі, особливо практичне застосування психологічних знань до філософських, соціальних наук, розкриваючи це в популярно-наукових виданнях, спрямованих на широке коло читачів [6].

Фрагменти з етичних питань, розсіяні в психолого-педагогічних працях науковця [5, 6, 7, 8, 9], чітко вказують на джерела його натхнення.

З однієї сторони, роздуми про генезис моральних принципів, моральних почуттів посилаються ще до 18-сторічної концепції морального почуття, з іншої – співвідношення моралі та інтелекту, мотивів щодо моральних актів знаходять відображення у працях Milla, Spencera, Despina'a.

У своїх роботах Ю. Охорович робив спробу дослідити значущі для етики проблеми походження моральних принципів. Вважав, що будь-які людські вчинки, в тому числі і моральні, здійснюються з огляду на емоційні фактори – почуття та імпульси. Розділивши людські вчинки на корисливі і безкорисливі, останні характеризував як ті, що завжди здійснюються з уваги на те, що називаємо совістю, яку розумів як «... сукупність почуттів та імпульсів, що стимулюють людину до пошуку задоволення у здійсненні іншим блага (добра), а не в уникненні неприємностей у здійсненні іншим зла» [6, с. 6]. Так ін-

терпретуючи совість, протиставляв її егоїзму і визначав основою морального почуття – як своєрідного морального сенсу.

Ю. Охорович визнає за помилкові будь-які концепції, наближені до етичного інтелектуалізму. Адже, як він вважає [6, с. 10] «... можна досконало знати норми, що регулюють моральне співжиття, але всупереч цьому не реалізувати їх на практиці. Моральні формули є лише знанням про моральність, але не є самою моральністю». Тобто, як розуміємо, людина без морального почуття не здатна продукувати звичайних людських почуттів: прив'язаності, кохання, дружби, вдячності. Але людина може визнати слушність висновків моральної особи, проте раціоналізація цих висновків не має впливу на створення зазначених почуттів. Адже, виходить, що розум не здатний втручатися в галузь моральних оцінок, так як вони виходять за межі сфери його діяльності, щонайбільше розум може виявляти практичність або непрактичність, розважливність або нерозсудливність моральної поведінки. Таким чином, моральне почуття вважається актом, який розум інтерпретує як непрактичне або некорисне.

Ю. Охорович етику розумів як науку про моральні принципи, як результат розумової діяльності людини, що виражений у вигляді морального почуття. Виходячи з цього, вважав, що етика може опиратись на психологію, при цьому бути відносно автономною. Крім того, він стверджував, що практика етики має опиратись на використання її принципів, відповідно до парадигми позитивізму, методів опису і пояснення моральних фактів. Звідси впливає наступне: наукова етика має характеризуватись витісненням будь-яких рекомендацій і відмовитись від всіх моральних вказівок щодо зобов'язань в тих галузях, які не є науковими.

В цілому, як вважає В. Тибурскі, «думки провідного ідеолога польського позитивізму не є оригінальними. Він повторює ідеї підпорядкування етики психології, акцентує на необхідності практичного застосування етики, що є відображенням позитивістських поглядів. Проте, це був лише підготовчий етап формулювання етичних постулатів Ю. Охоровича [11, с. 262].

У 1905 році редакція видавництва «Філософський погляд» оголосила конкурс на тему «Про методіку в етиці». Ю. Охорович надіслав на конкурс свою працю «Метод в етиці», яка посіла перше місце [5].

Свою роботу Ю. Охорович розпочав зі слів Канта: «Постійно чуємо скарги на поверхневність мислення нашого часу і крах ґрунтовної науки. Я ж не суджу, щоб ті галузі, фундаменти яких добре закладено, такі як: математика, природознавство і т.д., заслуговували на це обвинувачення хоч би в найменшій частці; навпаки, вони утримують давню славу ґрунтовності, навіть в природничих науках її перевершують. Цей дух проявився б також ефективно і в інших галузях знань, якщо перш за все зайнятись покращенням їх принципів» [5, с. 1]. Ця цитата недвозначно визначала мету цієї праці: вона мала стати програмою етики, яку можна окреслити як науку.

Ймовірно, на наш погляд, Ю. Охорович мав на меті створення правил для етики, щоб зробити її ґрунтовною наукою, яка б змогла заслужити звання «фундаментальна».

Виходячи з положення, що наукова етика знаходиться на початку свого існування і повинна бути виправдана, Ю. Охорович приймає сміливу спробу розробки принципів науки. Попередньо визначає етику в якості науки «моральних принципів, що регулюють або мають прямі дії» [5, с. 2]. Оскільки ці принципи і моральні дії є проявом психічної діяльності людини, то етика розглядає ці явища лише частиною психології. Ю. Охорович вважає, що в рамках емпіричної етики як науки, слід застосувати відповідні методи дослідження запозичені з психології. Тому Ю. Охорович є активним прихильником створення широкої бази етики на основі психології.

Завдання, окреслені Ю. Охоровичем, з метою зробити етику наукою, зіткнулися з певними труднощами. Позитивістська парадигма наукового пізнання передбачала, що наука може бути лише рефлексивна, яка використовується в обґрунтуванні емпіричних тверджень; метою науки є визначення даного предмету в описово-пояснюючий спосіб. Етика, натомість, прагнучи бути наукою «...про моральні принципи, які керують або мають керувати вчинками, ... натхнені прикладом логіки, яка відрізняє добре мислення від поганого, йде далі; вона хоче не тільки оцінити значення принципів, але і нав'язати їх. Вона не ставить до людей за погане мислення занадто суворо, але не зовсім «моральні вчинки» засуджує і викриває. Ви можете – каже вона – слідувати будь-яким іншим правилам або ж ні, але повинні виконувати мої, тому що я є «наукою обов'язку!»» [5, с. 4].

Ю. Охорович представляє ряд нових вимог перед новою етикою, які реалізуються завдяки виконання двох основних завдань. Перше полягає в описі і класифікації моральних фактів, їх джерел і прав на розвиток. Друге – в наведенні директив у поведінці і перетворенні їх в певні стандарти. Ці директиви і стандарти можуть бути розроблені на основі емпіричних знань про людину. Ю. Охорович, шукаючи емпіричної основи для етики, знаходить її в «психологічному знанні людської природи». Власне, ця «основа моральних почуттів в людській природі, може дати нам право переходу зі сфери теорії до практики, від історії моралі до того, що можна робити, а що ні» [9, с. 39].

Опора етичних програм на психологічні знання про людину дозволить, на думку Ю. Охоровича, уникнути багатьох утопічних реформ морального життя, наблизить етику до практики, дозволить мати реальний вплив на моральні установки, і, таким чином, усвідомити провідну роль позитивізму в отриманні теоретичних і практичних досягнень [8].

Предметом дослідження нової науки про етику, на думку Ю. Охоровича, повинні бути моральні факти, а методом, як і в природничих науках, опис і пояснення.

Спостереження в дослідженні повинні бути повними, точними і конкретними з урахуванням обставин і складності життя. Нова етика, прагнучи дати відповідь на вимоги, повинна відобразити в своїй структурі багатство моральних явищ. Кожна група моральних явищ має свій розділ описової етики. Ю. Охорович виокремлює наступні пункти описової етики.

Етогенеза дає відповіді на питання, пов'язані з формуванням моральних понять, почуттів, інстинктів і звичок, намагаючись визначити моральне почуття (совість) і його роль в моральному житті людини.

Моральна етнографія зосереджується на моралі різних племен і народів.

Історія моралі збирає дані про вплив етичних систем на людську моральність в різні історичні періоди, намагається визначити резонансну різноманітність соціальної філософської етики.

Галузь, яка окреслена як *система релігійної етики*, відповідальна за залежність, яка існує між релігійною етикою і моральною поведінкою.

В діапазоні *етики повсякденного життя* формується частина ретельного вивчення того, які правила, стандарти є основними в людей при оцінці своїх дій.

В рамках описової етики, включена галузь знань, що намагається визначити взаємозв'язок між етикою та іншими науками, які споріднені з нею, такими як логіка, естетика, право, зоологія та інші. Вона відіграла б значну роль при дослідженні морального життя тварин – ця тема становила б предмет досліджень особливого розділу – *тваринної етики*.

Моральні аспекти політичних відносин і дипломатії, з огляду на свою специфіку, слід розглядати окремо як предмет *політичної етики*. Ця галузь також розглядала б моральні питання класової боротьби, страйки тощо.

Доповненням до цих галузей, вивчаючи різні прояви морального життя, були б роздуми про те, що було сказано про мораль, вивчено *систему філософської етики*, з метою створити історію різних етичних систем.

Такий ось комплекс галузей творив би науку про моральність або описову етику, що займається пізнанням того, що існує. Ці галузі є вступною частиною етики, і їхня робота повинна була б мати виключно підготовчий характер. Правильна етика, згідно Ю. Охоровича, буде нормативною етикою, створення якої почнеться тільки після повного, наукового розвитку всіх галузей описової етики [2].

Ю. Охорович вважає, що важко стверджувати, що нормативна етика могла б бути ефективною без допомоги описової. Визнавши необхідність описової етики для нормативної, не можна одразу визначити види цієї допомоги та розв'язати основні труднощі, які можуть виникати при переході від описової етики до нормативної етики.

До визначення нормативної етики можна буде приступити після цілкової розробки всіх розділів описової етики. Шлях, яким крокує описова етика, безсумнівно складний, але необхідний для становлення нормативної етики. Підпорядкування принципів директиві, опора нормативної етики на описову, дозволить врешті створити нормативну етику, яка буде наукою.

«Етика – зазначає Ю. Охорович – як вказівка на моральні постулати щодо того, як на даному рівні розвитку і за цих обставин людина повинна формувати свої етичні ідеали, якщо не повинна залишитися безплідною, мусить взяти за вихідну точку дослідження того, що є (хоч і не повинно) і дослідження цих даних в людській природі, які можуть або полегшити, або унеможливити прийняття [...] ідеалів на практиці» [7, с. 20].

Зв'язок описової етики з нормативною етикою не є зв'язком теорії і практики, але є зв'язком теорії описової і пояснюючої з теорією регулюючою. Нормативна етика є теоретичною наукою так як і описова етика; займається теоретичним питанням – які загальні норми потрібно прийняти, і які відкинути. Таке розуміння взаємозв'язку описової і нормативної етики складає теоретичну частину етики, яку Ю. Охорович назвав етологією [7, с. 20].

Етологія у всіх напрямках своєї діяльності досліджувала або те, що є, або в своїй нормативній частині намагалась знайти норми найбільш відповідні для життя, але не займалась найважливішим: знайти відповідь на питання про те, як сформулювати норми і використати не лише в якості зразку, але практично застосувати в житті.

В етиці функцію застосування теоретично встановлених норм до практики має виконувати окремий розділ етики, який Ю. Охорович назвав «*етопластія*».

Етопластія становить розділ, що характеризується здатністю запровадження в життя рішень *етології*. Її основним першопочатковим завданням було б пристосування до практики, до ідеальних норм нормативної етики, які в результаті свого ідеального характеру ніколи в повній мірі не можуть бути реалізовані. «У нашому розумінні етика (завдяки етопластії) – писав Ю. Охорович – має бути доступна всім, але нав'язуватись без насильства, як повітря, світло і тепло» [8, с. 53].

Головною рушійною силою етопластії Ю. Охорович бачить виховні впливи. Але те, що ми називаємо щоденним вихованням, не є, в переконанні Ю. Охоровича, вихованням, а є наукою, пов'язаною з певним видом вихованості. «Науці і її баченню ми присвячуємо все, виховання ж ми залишаємо на милість провидінню» ... «Розумовий розвиток не має нічого спільного з етикою, оскільки освічена та інтелігентна людина може не мати жодних моральних цінностей, проте звичайна, проста людина може бути благородною» [6, с. 220].

Етопластія може реалізовувати свою діяльність одразу, не чекаючи на установлення нормативної наукової етики. Етопластії надається визначена автономія дії завдяки певним елементарним принципам етики, щодо існування яких Ю. Охорович у повній мірі переконаний [5]. Наприклад, принцип, який можна резюмувати таким чином: «Не зашкодь нікому. Допмагай, кому можеш» [8, с. 198], має бути прийнятий без вагання в будь який момент часу, незважаючи на те, що йому бракує теоретичного обґрунтування.

«Ідея, що виражається в постулаті побудови основ наукової етики була ізольованою думкою, але мала право на своє існування. Вона виникла на основі своєї епохи, висловлюючи суть позитивістського мислення. Вона зводиться до переконання, що правилам наукового аналізу можна підпорядкувати всі сфери природної і соціальної реальності – і, таким чином, моральність. Всі ті, хто були певною мірою пов'язані з позитивізмом, підтримували в тій чи іншій формі це наукове судження» [5, с. 262].

Публікації з етики Ю. Охоровича були не лише результатом теоретичних міркувань, але були відображенням прямого спостереження морального життя сучасного суспільства. Ці спостереження викликали занепокоєння на-

уковця в результаті не тільки певного морального стану суспільства, але через безпорадність і часто непрактичність поточної етики [9, с. 4].

Як вважає Л. Гавор, «застереження викликає вельми безапеляційно вирішена проблематика генезису морального почуття; Ю. Охорович розміщує її всього лише в психологічній сфері, без врахування зовнішніх впливів. Здається також, що надмірно демонструє психологію моральності (етогенезу) по відношенню до інших розділів етології; а також – занадто підкреслює заснування моральності лише на основі психології» [1, с. 87].

При розробці нової етики, Ю. Охорович намагається надати їй особливого значення. Вона, на його думку, безпосередньо і ефективно впливає на суспільне життя. Автор виокремив три взаємозалежних елементи наукової етики: описову етику, нормативну етику та теорію впровадження моральних норм в життя (етопластію).

Висновки. Програма наукової етики, викладена в роботі «Методи в етиці», всі свої переваги і дискусійні пункти ділить з іншими працями з цієї сфери в епосі позитивізму. Головною їх ознакою є переконання, що етику можна сформулювати науково, за зразком природничих наук, тому що всі галузі реальності піддаються науковому опису і дослідженню. Крім того, тут закладається теза, що на підставі цих знань стає можливим, з точки зору найбільших загальних людських інтересів, їх перетворення. У цьому значенні програма наукової етики Ю. Охоровича є науковою етичною програмою.

Подальші перспективи досліджень вбачаємо у дослідженні взаємозв'язку наукової етики Ю. Охоровича з іншими науковими галузями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gawor L. Juliana Ochorowicza filozoficzny program pozytywizmu warszawskiego i koncepcja etyki naukowej / L. Gawor // «ΣΟΦΙΑ». – Warszawa, № 9, 2009. – с. 69-89.
2. Jedynak S. Etyka teoretyczna i praktyczna Juliana Ochorowicza (fragment «Młodzieńcze prace Ochorowicza o etyce») / S.Jedynak // «Annales UMCS». – t. 1. – 1974. – с. 24.
3. Krajewski J. Julian Ochorowicz w historycznej panoramie Warszawy / J. Krajewski // Kwartalnik Historii Nauki i Techniki. – Warszawa, 1994. – №1. – с. 3-19.
4. Miękina-Pindur J. Diarystyczna transpozycja wrażeń w autobiografii Juliana Ochorowicza pt. «Z dziennika psychologa: wrażenia, uwagi i spostrzeżenia w ciągu dziesięciu lat spisane» / J. Miękina-Pindur // Konteksty Kultury. – Bielsko-Biała, 2011. – №7. – с. 165-192.
5. Ochorowicz J. Metoda w etyce / J. Ochorowicz // «Przegląd Filozoficzny» (werdykt sądu konkursowego). – Warszawa, 1906. – с. 1.
6. Ochorowicz J. Miłość, wiara i moralność. Kilka studiów z psychologii kryminalnej / J. Ochorowicz // Warszawa, 1870. – 287 s.
7. Pierwsze zasady psychologii / J. Ochorowicz // Warszawa 1916. – 436 s.
8. Ochorowicz J. Psychologia - Pedagogika - Etyka. Przyczynki do usiłowań naszego odrodzenia narodowego / J. Ochorowicz // Warszawa, 1917. – 440 s.
9. Ochorowicz J. Zastosowania psychologii / J. Ochorowicz // «Ateneum». – Warszawa, 1879. – № 4. – с. 4.
10. Ochorowicz J. Warunki życia / J. Ochorowicz // «Opiekun Domowy». – Warszawa, 1873. – № 29.

11. Tyburski W. Etyka i jej zadania w ujęciu Juliana Ochorowicza / W. Tyburski // «Etyka». – № 14, 1975. – s. 255-267.

Ventsyk O. V. UNDERSTANDING OF PSYCHOLOGICAL ETHICS BY JULIAN OCHOROWICZ. The article is devoted to the analysis of Julian Ochorowicz's views on ethics – ukrainean-polish scientist, leading representative of philosophic and social opinion of the polish positivism epoch, philosophy doctor, docent of psychology and philosophy of nature, whose activity falls on the first part of 19 century and the beginning of 20 century. The scientist is an author of the project about scientific ethics, which consists of three parts: descriptive and normative ethics, that together form ethology (theoretical part of ethics, in which the connection of these parts of ethics is reflected, providing theoretical question about the acceptance and rejection of general norms), and ethoplastia, the function of which is the appliance of theoretically stated norms in practice. In new ethics' development Ju. Ochorowicz tries to give a particular meaning to it. Ethics directly and effectively influences on social life, that is why the author makes the detailed definition of the object of interest of certain parts of scientific ethics, which reflect in its structure the reachness of moral rules, principles, able in turn to regulate the social behavior. This field has important theoretical and practical tasks. It has to bring knowledge about moral events, to form the norms of behavior, and to teach to apply them in real life. Ju. Ochorowicz the support for ethical programs sees in psychological knowledge about a human that may allow to make ethics closer to practice and to have a real influence on moral sets of society. The program of Ju. Ochorowicz's scientific ethics is presented in the work "Method in ethics".

Key words: Julian Ochorowicz, psychology, ethics, morality, descriptive ethics, normative ethics, ethology, ethoplastia.

Отримано 7.04.2016

УДК 159.937.53

Германович Оксана Романівна

СУЧАСНІ ПСИХОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТІСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЧАСУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Германович О. Р. СУЧАСНІ ПСИХОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТІСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЧАСУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ. У статті подано результати теоретичного аналізу сучасного стану дослідження проблеми часу в психології, розглянуто психологічні концепції особистісної організації часу життя і діяльності, часо-просторових характеристик ціннісних відносин особистості зі світом протягом життєвого шляху, охарактеризовано рівні екзистенціального простору, в яких особистість виконує темпоральні функції. З позицій системно-структурного підходу сучасними дослідниками зроблена спроба пов'язати об'єктивний і суб'єктивний час особистості, які в інших підходах відриваються одне від одного або протиставляються один одному. В результаті теоретичного і емпіричного вивчення дослідниками було сформульовано центральне поняття, яке виражає специфіку даного напрямку досліджень, – поняття особистісної організації часу – часу життя і діяльності, що, в свою чергу, дозволяє узагальнити усвідомлювані та неусвідомлювані, інтуїтивні та емоційні способи регуляції часу, з якими зіткнулися дослідники особистісної організації часу діяльності, і врахувати різноманітний, типологічний характер такої організації. Сучасними науковцями розроблені концептуальні